

Landgebruik en landbouwstrategieën in het Dogongebied

HAN VAN DIJK & MIRJAM DE BRUIJN

Het Dogongebied maakt deel uit van de regio Mopti en behoort tot de armste gebieden van Mali wat betreft economie en ontwikkeling. De Dogon wonen in vier districten: Douentza, Koro, Bankas en Bandiagara, gelegen tussen 13° en 15° noorderbreedte en 2° en 4° westerlengte. Er heerst een Sahelklimaat en de hoeveelheid neerslag per jaar varieert tussen 500 mm in het zuiden en 350 mm in het noorden. Het gebied ligt vlakbij de thermische evenaar, met een jaarlijks gemiddelde van 29,8 °C in Hombori. De hoeveelheid neerslag vertoont een daling sinds de jaren vijftig en zestig van de vorige eeuw en een kleine stijging in de jaren negentig.

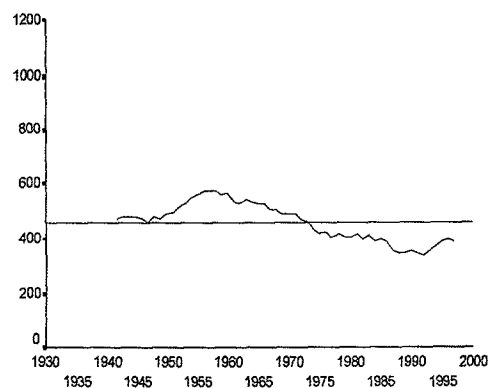
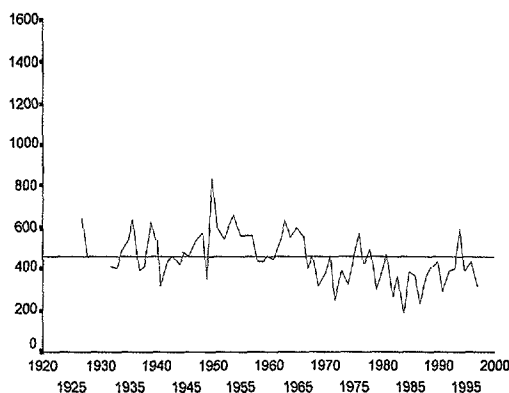
De hoogte varieert tussen 250 en 800 m boven zeeniveau en het gebied bestaat uit drie agro-ecologische zones. De eerste is het Plateau van Bandiagara, een rotsachtig gebied met een hoogte tot aan 700-800 m ten oosten van de Binnendelta van de Niger. Het plateau wordt begrensd door een falaise met een hoogte van 200-300 m boven de vlakte van Seno-Gondo. Deze falaise met waterlopen in zijn kleine dalen vormt de tweede zone. De derde zone bestaat uit vlakten ten oosten van de falaise. Deze vlakten worden gevormd door eolische duinen uit het Quartair die in het oosten en in het noorden overgaan in bergformaties. Hier vindt men leemgronden. Het reliëf is spectaculair met de Falaise van Bandiagara die 300 m uitsteekt boven de Seno-Gondovlakte en de Tafelbergen die het plateau met de Mont Hombori verbindt, de hoogste van Mali.

De demografische verdeling is buitengewoon onregelmatig. In het district Douentza is dat 10/km², terwijl in het zuiden in het district Koro en langs de falaise men aantallen vindt van meer dan 100/km². De bevolkingsgroei gebaseerd op een natuurlijke vruchtbaarheid bedraagt 3%, maar zij schommelt

rond 1% aangezien er meer emigratie dan immigratie is. In sommige delen langs de falaise neemt de bevolking momenteel af. Het Dogongebied wordt voornamelijk bewoond door Dogon, met een kleine minderheid van Peul (Fulbe) en kleine groepen Mossi, Samo en subgroepen Toeareg. Het oppervlak aan bouwland is 50% van het totale gebied omdat de rest onderhevig is aan droogte ten gevolge van de geringe capaciteit om het water vast te houden. De landbouw hangt ook samen met de bevolkingsdichtheid. In het zuidelijke deel van de Seno-Gondovlakte en bij de falaise wordt 90-100% van de grond bebouwd. Naar het noorden toe, waar de bevolkingsdichtheid afneemt, wordt de landbouw minder beoefend, hoewel deze toeneemt. Er zijn nog steeds grote oppervlakken grond beschikbaar als weiland voor veeteelt. Op het plateau is slechts 10% van de grond bebouwd omdat de bodem rotsachtig is en niet diep genoeg voor akkerbouw. Er is een enorme verscheidenheid in bodemsoorten: diepe zandgronden in de duinen, klei- en leemgronden van uiteenlopende diepte op het plateau en dagzomen in de bergen. Hun agrarische eigenschappen lopen dientengevolge uiteen. De zandgronden lenen zich beter voor afwatering, maar bevatten over het algemeen weinig voedingsstoffen en zijn onderhevig aan droogte binnen het seizoen, wanneer het gehalte aan leem gering is. De meeste landbouwers geven de voorkeur aan bouwgronden die in een kom gelegen zijn, omdat deze een beetje leem bevatten, gemakkelijk te bebouwen zijn, weinig onkruid hebben en – bij voldoende bemesting – redelijke oogsten opleveren. Van de monoculturen in het noorden wordt gierst het meeste verbouwd. Meer naar het zuiden wordt gierst afgewisseld met bonen en soms wordt sorghum verbouwd op zwaar-

Jaarlijkse hoeveelheid neerslag te Douentza van 1924 tot 1996 (naar Put & De Vos 1999)

Gemiddelde neerslag over perioden van 11 jaar te Douentza van 1924 tot 1996 (naar Put & De Vos 1999)

dere gronden in de kommen en de dalen. Waar het microklimaat zich beter leent voor landbouw, zoals langs de falaise, vindt men een grotere verscheidenheid aan producten, soms gemengd. Tuinbouw wordt beoefend langs de waterlopen en de waterbekkens die ontstaan zijn door dammen op het plateau¹.

De economie van het gebied is gebaseerd op de graanbouw voor eigen verbruik en op de veeteelt voor vlees en melk. Voor enkele bewoners die op het plateau leven, is tuinbouw de enige bron van inkomsten. Op sommige plaatsen langs de falaise is toerisme het middel van bestaan, maar dit heeft geen grote invloed op het Dogongebied. Het geld dat door migranten wordt overgemaakt, vormt een onmisbaar deel van de inkomsten omdat de grond vaak niet genoeg gewas of vlees oplevert om het leven mogelijk te maken. Zelfs in de stedelijke centra, zoals de districtshoofdplaatsen (8.000-20.000 inwoners), heeft de meerderheid akkers om gierst te produceren. Het percentage van de verstedelijking is laag en komt niet boven de 10%.

In de afgelopen decennia heeft de technologische ontwikkeling een versnelde groei van landbouwgronden met zich meegebracht. Landbouwwerktuigen in de vorm van ploegen – getrokken door trekdieren als os, ezel, kameel of een combinatie van deze drie – komen algemeen in het hele gebied voor. Hoewel de productie sinds lange tijd schijnt af te nemen onder invloed van droogte, is de totale productie niet gedaald, dankzij de snelle groei van het landbouwareaal.

Toch vertonen het noordelijk gedeelte van het bestudeerde gebied en de noordelijke districten structureel tekorten in de primaire graanproductie. De veeteelt is dus de voornaamste bron van inkomsten om dit tekort te compenseren. In het zuiden van het gebied doen de tekorten zich alleen voor in jaren van droogte, maar in de andere jaren is er een overschot aan landbouwproducten voor het noordelijk gedeelte en de meer afgelegen streken richting Timboektoe². Met het hoge niveau van akkerbouw en een beperkte neerslag zijn er weinige mogelijkheden om de risico's met andere bebouwing te compenseren, behalve dan de tuinbouw op het plateau. Daarom is de economie zeer gevoelig voor invloeden van buitenaf zoals droogte en het instorten van de markt voor primaire producten.

De veeteelt biedt geen veilige variant vanwege periodieke droogten die gepaard gaan met aanzienlijke verliezen van vee en dus met instorting van de markt³. Sinds 1975 heeft deze ramp zich twee maal voorgedaan en de landbouweconomie voor jaren verlamd. Bovendien heeft zij een grondige wijziging veroorzaakt in het eigendom: kleine familiebedrijven zijn gezwicht voor zakenlieden uit de stad en voor ambtenaren⁴.

Het oogsten van sorghum te Tireli (foto G. Lange 1985)

Geogste gierst te Tireli (foto G. Lange 1985)

De maatschappelijke structuur van de bevolkingsgroepen is heel verschillend⁵. De Dogon zijn ingedeeld op basis van 'lineages' waarbij de positie en de sekse de voornaamste criteria vormen. In enkele gevallen speelt de status (vrije man tegenover slaaf) ook een grote rol. Bij de Peul is de politieke ongelijkheid, verankerd in hun hiërarchie, belangrijk wanneer het erom gaat de status van iemand, zijn maatschappelijke positie en zijn beroep vast te stellen. Die kenmerken zijn essentieel om te begrijpen hoe de mensen de grond exploiteren en in hun onderhoud voorzien. De politieke en economische ongelijkheid plaatst de mensen in een positie die structureel verschillend is met betrekking tot allerlei risico's van hun omgeving⁶.

Naast Dogon en Peul zijn er nog leden van andere etnische groepen. Zij hebben ofwel een zwakke positie na de breuk met hun eigen gemeenschap, maken deel uit van een ondergeschikte maatschappelijke groep van migranten, ofwel zij behoren tot beroepsgroepen zoals wevers, sme-

den, houtbewerkers en leerlooiers die allemaal een tamelijk vage status hebben

De wijzen waarop men in zijn levensonderhoud voorziet, kunnen worden verdeeld naar de agro-ecologische zone, hoewel zij per etnische groep verschillen en, binnen deze groep, naar de positie van de groep waartoe een individu behoort. Er kan een onderverdeling worden gemaakt naar de graad van mobiliteit van groepen en individuen. Nieuwe migranten uit streken in het noorden hebben andere landbouwkundige strategieën ontwikkeld, daarom bespreken we ze hier per zone

Plateau van Bandiagara. graanbouw, uienteelt en marginale veeteelt

Het Plateau van Bandiagara vormt een tamelijk moeilijk productiegebied. Officieel bestaat een derde ervan uit kale rots maar in werkelijkheid is dat veel meer. Nog een derde deel bestaat uit verschillende bodemsoorten met een diepte van niet meer dan 10 cm. Bovendien zijn de meeste bodems onderhevig aan seizoensdroogte vanwege die dunne laag of fysieke eigenschappen⁷. De bevolkingsdruk is hoog met ongeveer 25 inwoners per km² of 190 000 inwoners voor het hele district Bandiagara in 1991⁸. Om in hun levensonderhoud te voorzien hebben deze mensen slechts 48 000 ha bouwland (6,3% van het geheel)⁹. Op grond van de bodemvruchtbaarheid en de potentiële productie (tussen 300 en 800 kg/ha) is de graanbouw niet voldoende om de bevolking te voeden. Tussen 1976 en 1987 heeft een uittocht van 30 000 inwoners een vermindering van de bevolking

Het verzamelen van mest op een erf te Banani (foto: G. Jansen 1984)

teweegebracht van 3,5% tot 1,35%, gebaseerd op een natuurlijke vruchtbaarheid. Op sommige plaatsen langs de falaise, waar de bevolkingsdichtheid waar den kan bereiken van 100 inwoners per km², daalt het bevolkingscijfer zelfs

In 1991 was tweederde van de bevolking volledig afhankelijk van de droge landbouw. Het gebrek aan landbouwgrond en de bevolkingsdruk zorgen ervoor dat landbouw permanent moet worden beoefend. De vruchtbaarheid van de grond is de voornaamste beperking voor de graanproductie, want er zijn arbeidskrachten genoeg. Er wordt weinig gebruik gemaakt van kunstmest, dus toevoeging van voedingsstoffen aan de bodem hangt volledig af van organische mest, compost en huisafval. De meeste landbouwers hebben wat vee op de boerderij voor de mest en de compost. De boeren kopen dat ook van de veehouders die zich op het plateau hebben gevestigd. Kuddes runderen worden ingeschaard op akkers die bemesting nodig hebben. In 1991 was de schatting dat zich meer dan 85 000 UBT¹⁰ op het plateau bevonden, hetgeen de capaciteit ervan met 100% overschreed. Het valt evenwel te betwijfelen of al deze dieren het hele jaar door aanwezig zijn, omdat de meeste kuddes tijdens het regenseizoen de streek verlaten om te gaan grazen bij de grens met Burkina Faso. In het droge seizoen gaan zij naar de weidegebieden van de Binnendelta van de Niger. Maar wanneer er nog oogstresten op de akkers liggen, vindt men er grote hoeveelheden vee. In de jaren 1996-2000 begonnen de Dogon boeren deze resten weg te halen omdat ze nog als voedsel konden dienen voor hun eigen dieren thuis. Zo werd het minder aantrekkelijk voor de kudde om op het plateau te blijven.

De landbouwstrategieën van de Dogon op het plateau komen voort uit een ingewikkelde wisselwerking tussen de beschikbare bezittingen in de vorm van percelen voor tuinbouw en vee, de markten voor granen, arbeidskrachten en uien, en de Peulherders. De armste Dogon, veruit het merendeel, zijn bijna geheel afhankelijk van de graanbouw en van enig inkomen uit de arbeidsmigratie. Zij hebben een jaarlijks tekort en kunnen alleen maar overleven door graan op de markt te kopen¹.

De landbouwbedrijven van de falaise bevinden zich in een betere situatie, want er is meer grond beschikbaar aan de voet van de falaise en de bevoeding is er beter¹². Deze optie is beperkt omdat de bevolkingsdichtheid er zeer hoog is en de productiviteit van de zandgronden in de Senovlakte, die permanent bebouwd wordt, veel minder groot is dan die op het plateau.

Zij die toegang hebben tot de uienvelden kunnen inkomen verwerven om het tekort aan granen aan te vullen¹³. Maar de watervoorraad voor deze

Peul melkverkoopster te Tireli
(foto G. Jansen 1983)

strategie is alleen maar in het centrum van het plateau voldoende en van daaruit langs de aanvoerwegen naar Sangha, Dourou en Bankas. Tussen 1974 en 1987 zijn er 66 dammen gebouwd¹⁴, zodat er nu 863 ha kan worden bevoeid, waarvan 70.000 tuinbouwers profiteren; elke tuinbouwer heeft dus 125 m² tot zijn beschikking. Dit is geen levensvatbare onderneming, noch om het hoofd te bieden aan het graantekort, noch om het inkomen op langere termijn te verhogen. Niettemin heeft de tuinbouw op deze kleine percelen de productie van de voornaamste voedingsmiddelen vervangen. In sommige gevallen is er een belangrijke specialisatie ontstaan, bijvoorbeeld de vrouwen van een bepaald dorp hebben veel succes behaald met de productie van zaailingen zodat de uientelers nu hun bestellingen bij die vrouwen doen¹⁵. In de streek van Sangha zijn er gezinnen die voor hun inkomen zich meer baseren op uienteelt dan op graanbouw.

De laatste jaren is deze landbouwstrategie minder lonend geworden vanwege de concurrentie van andere gebieden in Mali en de invoer van uien uit Europa, met name uit Nederland. De opbrengsten uit de uienteelt schommelen en zijn, in verhouding tot de graanprijs, aan het dalen¹⁶. Bovendien bestaat er een samenhang tussen de tuinbouw en graanteelt vanwege de vereiste hoeveelheden mest. Soms kunnen het vee en de graanbouw niet voldoende mest en compost leveren voor de tuinen, laat staan voor de gierstvelden¹⁷.

De inkomsten uit de arbeidsmigratie en de tuin-

bouw worden geïnvesteerd in het graantekort, in het vee om de grond te bemesten en voor de vorming van een kapitaal. Maar de mogelijkheden voor vee-teelt op het plateau zijn beperkt. Voor de kudden is het evenwicht moeilijk. In het regenseizoen is de beschikbaarheid van voedsel voor het vee beperkt vanwege de graanbouw. In de droge tijd zijn kwaliteit en kwantiteit van het voedsel slecht, de niet bebouwde velden leveren zeer weinig biomassa op en de oogstresten worden binnengehaald.

Een beperkt aantal Peulherders (10% van de bevolking) probeert toch in hun onderhoud te voorzien door in contact te treden met de Dogon. Vaak wonen zij op hun grond, hoeden het vee van landbouwbedrijven van de rijkere Dogon en slaan hun kamp op in de nabijheid van dorpen. Hoewel zij zich concentreren op het vee, kunnen zij het toch niet zonder graanteelt stellen. Ofwel zij hebben te weinig vee om van te leven, ofwel ze zijn er niet de eigenaar van en kunnen het dus niet verkopen¹⁸.

Schommelingen in de neerslag en de marktprijs hebben een enorme invloed op het welzijn en de voedselsituatie van de bewoners. Hoewel de graanvelden op het plateau goed kunnen gedijen, maakt de dunne bodemlaag de gewassen gevoelig voor de droogte binnen een seizoen. De droge jaren worden gekenmerkt door een massale uittocht van arbeidskrachten die werk hopen te vinden in de stad. Het merendeel van hen keert na een zekere tijd terug maar er zijn er ook die definitief vertrekken. Voor de ouderen is het treurig de jongeren te zien

vertrekken. En het komt zelfs voor dat jonge gezinnen hun dorp 's nachts in het geheim verlaten. Onder de Peul vertrekken de jonge herders met een of andere smoes en laten op die manier hun ouders, echtgenoten en kinderen in de steek ("hij pakte zijn herdersstok en vertrok")¹⁹.

Het Plateau van Bandiagara is een streek vol risico's voor de productie. Om het hoofd te bieden aan de hoge bevolkingsdruk voeren de Dogonboeren de graan- en tuinbouwproductie op. Een andere mogelijkheid voor inkomsten en voedsel doet zich voor in de vorm van seizoensmigratie, voor lange tijd of zelfs permanent. De wisselvalligheid van werk, van de grondstoffenmarkt en de prijzen maakt dat het ene risico wordt ingeruild voor een ander. Tussen deze twee opties nemen de Peulherders met hun gezinnen een aparte plaats in, in de marge van de Dogongemeenschap die ontstaan is doordat de Dogon het vee hebben aangeschaft, over een groot oppervlak van marginale weilanden beschikken en steeds een enorme behoefte hebben aan mest voor hun graan- en tuinbouw. Een ander probleem doet zich voor bij de boeren en herders die in ontoegankelijke gebieden leven zonder enige waterbouwkundige infrastructuur. Deze groepen nemen steeds grotere risico's vanwege het afnemen van de hoeveelheid neerslag in de loop van de laatste decennia; de enige voor de hand liggende oplossing is tijdelijk of definitief verhuizen.

De vlakten: veeteelt, graanbouw, oasen, steun en handel

De beperkingen die het Plateau en de Falaise van Bandiagara aan de landbouw opleggen, bestaan al lang. Ze zijn een geïntegreerd onderdeel geworden van de elementaire strategie van de Dogon om het hoofd te bieden aan het chronisch tekort aan hulpbronnen. De vlakten ten westen van het plateau waren een groot gebied voor agrarische expansie²⁰.

Tijdens de afgelopen honderd jaar hebben Dogonboeren zich in groten getale in deze vlakten gevestigd. De graad van kolonisering verloopt van zuid naar noord. Momenteel wordt 90% van de landbouwgronden gebruikt voor de graanbouw bij Koro en Bankas, in het zuiden van het studiegebied. In de omgeving van Douentza in het noorden is de kolonisering veel minder gevorderd, en in oostelijke richting zijn er nog steeds grote stukken land waar geen graan wordt verbouwd. In 1990 werd tweederde van de bouwgrond benut. Alleen al in het district Koro bedroeg het aantal inwoners in de vlakten 250.000 in 1987.

Er zijn twee argumenten om dit verschil te verklaren. Allereerst waren (en dat is nog steeds het geval) de omstandigheden voor de graanbouw veel

beter in het zuidelijk deel van het Dogongebied. De risico's zijn minder groot en de hoeveelheid neerslag is overvloediger in Koro en Bankas. Vervolgens zijn er watervoorzieningen. In het noorden bevinden zich uitgestrekte grondgebieden die te ver van elke waterbron liggen om vestiging of zelfs veeteelt mogelijk te maken na het regenseizoen. In het noorden van het studiegebied, Seno-Mango, ligt 42% van de oppervlakte op meer dan 15 km van een waterpunt terwijl dat rond Bankas geen probleem is²¹. Om bodemkundige redenen loopt driekwart van de streek in het noorden het risico te verdrogen maar in het zuiden is dit risico 50% lager²².

Er is een specifiek systeem ontwikkeld voor graanproductie en veeteelt. In het zuiden overheerst de extensieve gierstbouw met trekdieren. In het noorden zijn de boeren net begonnen te investeren in landbouwwerktuigen, sinds de laatste droogte (1982-1985). Een ploeg met een trekdier (kameel, os, ezel of een combinatie) biedt de boer de mogelijkheid zijn bouwgrond aanzienlijk uit te breiden. Dat is de belangrijkste manier om de productie op te voeren, en de zandgronden zijn makkelijk met deze werktuigen te bebouwen. Op de meeste velden wordt monocultuur toegepast om vochtconcurrentie tussen de verschillende gewassen te voorkomen.

De productiviteit van de akkers verschilt al naargelang het gebied (noordelijk - zuidelijk), het bodemtype (klei - zand), het jaar (droog - nat), de steekproef en het toeval²³. Zelfs in de homogene steekproeven van bodem en neerslag kunnen enorme verschillen voorkomen met standaardafwijkingen in de productiviteit tussen 48 en 100%²⁴. De geschatte opbrengst in het noorden varieerde tussen 159 en 81 kg/ha voor de Peul, en tussen 87 en 54 kg/ha voor de Riimaybe in de droge jaren 1982 en 1983. In 1990/91 zijn er productieniveaus geweest van ongeveer 350 kg/ha²⁵. Voor de vlakten in het zuiden varieerden de cijfers tussen 843 en 417 kg/ha in de jaren tachtig²⁶, en bedroegen 340 kg/ha in de jaren zeventig van de vorige eeuw²⁷. De graanproductie in het district Koro varieerde tussen 19.000 en 51.000 ton in de jaren tachtig.

Maar in de marginale omstandigheden van het noorden van het studiegebied kan een concentratie op graanbouw succes hebben, als daaraan andere bronnen van inkomen of werk aan worden toegevoegd. De Dogon zijn van mening dat een grote familie meer succes zal hebben, omdat het aantal kinderen onder het gezag van het gezinshoofd de hoeveelheid te bebouwen grond bepaalt. Maas (2001) vermeldt een familie met 49 leden van wie er 15 koranleerling zijn van een familieid die maraboet is. Deze familie woont in een dorp in de vlakte dat zich ontwikkeld heeft uit een tijdelijk landbouwgehucht. Dit gehucht werd een dorp met permanen-

te bewoning, toen de veterinaire dienst er een put aanlegde voor de Peulherders en dat bracht tegelijkertijd de vestiging van Dogonboeren met zich mee.

In genoemde familie werden de slechte jaren aangevuld door het inkomen van de maraboet. Na een slechte oogst in 1997 verschaftte hij aan het huishouden 250.000 CFA (\pm € 380) en twee ton graan. De overige (jonge) mannen gingen de graanhandel in, en de leden van de familie plukten de bessen van de *Boscia senegalensis* als extra voedsel. Uiteindelijk hoefde er geen voedsel meer gekocht te worden en waren de kapitaalreserves belegd in veestapel en landbouwwerktuigen niet verminderd. In een gewoon jaar kan dit huishouden ruim in zijn behoeften voorzien en het overschot opslaan voor de slechte jaren. In 1998 oogstte dit huishouden 8.375 kg of wel 168 kg per persoon (243 kg per persoon zonder de koranleerlingen, die tijdens het droge seizoen afwezig zouden zijn geweest)²⁸.

Kleine landbouwbedrijven kunnen ook succes hebben, zeker wanneer er voldoende werk voor de volwassenen is. Een gezin van vijf personen vormde een bedrijfje apart, toen het gezinshoofd terugkeerde na een lang verblijf in Bamako wegens arbeidsmigratie. Hij wilde niet meer werken voor de minder productieve leden van zijn familie. In de slappe periode werkten hij en zijn broer bij een slager in Mopti, de hoofdstad van de streek, op 200 km afstand van zijn dorp. Zij produceerden 3.600 kg gierst in 1998 of wel 720 kg per persoon²⁹.

Deze twee families hebben een veestapel van meer dan 20 UBT. De dieren dienen niet alleen voor de bemesting van de grond, maar ook als appeltje voor de dorst. De twee families scharen hun vee in op hun akkers en proberen de Peulherders over te halen zich daar tijdelijk met hun dieren te vestigen.

Wat de veeteelt betreft, gaat het om een gelijklopend verhaal. Deze productie varieert al naargelang allerlei ecologische factoren. De productie van biomassa schommelt, met een standaardafwijking van 40%³⁰. Er doen zich herhaaldelijk rampen voor, zoals de dood van een aantal dieren vanwege uitdroging en voedselschaarste, bijvoorbeeld in de jaren zeventig en tachtig van de vorige eeuw. Het totale aantal runderen is waarschijnlijk met 60% afgenomen in de periode 1970-1985. Maar sindsdien is het aantal gestegen, hoewel

het moeilijk is over juiste cijfers te beschikken, omdat hun aanwezigheid varieert al naargelang het jaargetijde en de specifieke omstandigheden bij het weiden. Vaak is het niet duidelijk waar de eigenaren van de runderen hun verblijfplaats hebben en hoeveel tijd zij doorbrengen in het studiegebied in vergelijking met andere gebieden.

Hun levensomstandigheden zijn in zekere zin verbeterd, hoewel hun ervaringen erschilden. Zo had een familie de gelegenheid een kudde te houden van een handelaar, waardoor zij de melk ervan konden drinken en graangewassen uitsparen. Op die manier konden zij een kudde geiten opbouwen, die voor hen als buffer zou dienen in geval van schaarste. Desnoods zouden zij de geiten kunnen verkopen. Op grond van hun politieke positie hadden zij een voorkeursrecht op toegang tot een weiland in het droge seizoen. Deze omstandigheden bevorderden de vorming van een kudde runderen. Er werd geïnvesteerd in een ploeg met een kameel als trekdier om de graanproductie te verhogen en het vervoer te vergemakkelijken. Enkele jaren later kochten ze een ezelskar om water te vervoeren naar de tijdelijke verblijfplaatsen in de wildernis, om de weidemogelijkheden voor de kudde te vergroten en toegang te hebben tot verafgelegen weilanden. Wat uitzonderlijk is, geen enkele zoon ging het huis uit om zijn geluk in de stad of elders te beproeven. Zij werken nog altijd allemaal voor de familie, waarmee het in 2002, dus zeventien jaar na de droogteperiode

Water halen te Tireli (foto G. Jansen 1984)

de, nog steeds goed gaat en die in aantal verdubbeld is.

Hun burens trof een heel ander lot. Die familie, bestaande uit drie broers, hun echtgenoten en kinderen, had tijdens de droogte ook het grootste deel van haar veestapel verloren. Een broer vertrok na een ruzie, de tweede besloot zich te vestigen in het zuiden bij een Dogonboer om zich te wijden aan het fokken van kleine herkauwers, de derde bleef ter plaatse en zette in op een herinvestering in vee, gecombineerd met graanbouw. Geen van de drie had succes. De familie van de eerste broer kreeg het zeer moeilijk en kon alleen maar overleven door een combinatie van: het vee van Dogonboeren te hoeden, arbeidsmigratie in het seizoen, aalmoezen, sprokkelwerk uit de wildernis (zeer vernederend voor een familie van veefokkers) en graanbouw. De dochters trouwden tenslotte heel behoorlijk, de vader en de zoons keerden terug en vestigden zich op bekend terrein. De tweede broer leefde tien jaar in een moeilijke situatie bij zijn Dogonbaas; na zijn terugkeer waren hij en zijn vrouw zo uitgeblust dat ze enkele jaren na elkaar stierven.

Ons studiegebied is er een van afwisselingen, klimatologisch en economisch gezien, zowel op het plateau als in de vlakten. Deze situatie maakt de bevolking erg kwetsbaar.

NOTEN

- 1 Zie Diawara dit boek.
- 2 Rutgers van der Loeff 2001.
- 3 Hesse 1987; RIM 1987; De Bruijn & Van Dijk 1995.
- 4 De Bruijn & Van Dijk 1995.
- 5 Zie Van Beek dit boek.
- 6 De Bruijn & Van Dijk 1994, 2001 en 2003.
- 7 Cissé & Gosseye 1991; GOM 1991.
- 8 Het district Bandiagara komt ongeveer overeen met het Plateau van Bandiagara, behalve voor het noordelijk gedeelte dat onder het district Douentza valt.
- 9 GOM 1991: 12.
- 10 UBT = Unité de Bétail Tropical (Eenheid van Tropisch Vee); 1 stuk vee = 0,7 UBT, 1 kameel = 1 UBT, 1 geit of 1 schaap = 0,1 UBT. Zie ook GOM 1991.
- 11 Keita (1992: 8) in Van Beek & Peters (1999: 109) schat dat aan het eind van de jaren zeventig en tachtig van de vorige eeuw de gierstbouw voor maar 40% van de bevolking voldoende was.
- 12 Van Beek & Banga 1992.
- 13 Zie Diawara dit boek.
- 14 Diawara 1997: 612; Keita 1992; Krings 1991: 223.
- 15 Van Beek & Peters 1999: 108.
- 16 Van Beek & Peters 1999: 104-5.
- 17 Van Beek & Peters 1999: 109.
- 18 De Bruijn & Van Dijk 1999.
- 19 De Bruijn 1998.
- 20 Gallais 1965; Gallais & Marie 1975; Brandts in druk; Petit 1998.
- 21 Gottschalk & Krasovskaia 1987: 87.
- 22 GOM 1990: 9.
- 23 Voor een discussie over praktische en methodologische struikelblokken zie De Bruijn & Van Dijk (1995: 262-65).
- 24 Hesse et alii 1985; De Bruijn & Van Dijk 1995: 273.
- 25 De Bruijn & Van Dijk 1995: 273.
- 26 Harts-Broekhuis & De Jong 1993: 194.
- 27 Op het plateau bedroeg de productie 630 kg/ha (Eskelinen 1979: 258-59).
- 28 Maas 2001: 14.
- 29 Maas 2001: 18.
- 30 De Bruijn & Van Dijk 1995: 284.